

UOT 159.9

Nigar Ruslan qızı Nəsirova

Bakı Dövlət Universitetinin Psixologiya kafedrasının müəllimi,

psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0000-0001-6839-3734>

E-mail: nigar_nasirova86@mail.ru

[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(1\).233-237](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(1).233-237)

TƏLƏBƏ QRUPLARINDA QEYDƏ ALINAN ŞƏXSİYYƏT POZUNTULARININ TƏHLİLİ VƏ PSIXOLOJİ YARDIM MEXANİZMİ

Нигяр Руслан гызы Насирова

преподаватель кафедры Психологии Бакинского Государственного Университета,

доктор философии по психологии

АНАЛИЗ РАССТРОЙСТВ ЛИЧНОСТИ, ЗАРЕГИСТРИРОВАННЫХ В СТУДЕНЧЕСКИХ ГРУППАХ, И МЕХАНИЗМ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ

Nigar Ruslan Nasirova

lecturer of department of Psychology,

at Baku State University,

doctor of philosophy in psychology

PSYCHOLOGICAL SUPPORT AND ANALYSIS OF PERSONALITY DISORDERS IN STUDENT GROUPS

Xülasə. Ali məktəb tələbələrinin sayı, cəmiyyətdəki mövqeyi artan iqtisadi və sosial münasibətlər sferasında xüsusi bir yerə sahibdir. Onların fizioloji, sosioloji və psixoloji problemlərinin tədqiqi, öyrənilməsi və vaxtında profilaktik tədbirlərin tətbiqi gələcəkdə daha effektiv nəticələrə gətirib çıxara bilər. Məhz bu səbəblə qeyd edilən problem tədqiqat mövzusu olaraq seçilmişdir. Tədqiqat dünyanın müxtəlif ölkələrində təhlil alan tələbələrin psixoloji sağlamlığında qeydə alınan problemlərə dair nəşr edilmiş elmi məqalələrin təhlilinə əsaslanır. İlk növbədə qeyd edilən meyar üzrə məqalələrin araşdırılması aparılmış və təhlil edilmişdir. Toplanmış məqalələrdə gənc tələbə kollektivlərində müxtəlif davranış pozuntuları, asılılıq yaradan maddələrdən istifadə halları, emosional sfera pozuntuları, xüsusilə depressiya və təşviş əlamətləri, eləcə də intihar riskinin qeydə alındığına rast gəlinmişdir. Müəlliflər problemlərin təhlili və profilaktikası məqsədilə müxtəlif yanaşmalarla çıxış etmiş və tövsiyələr vermişlər.

Məqalə elmi materialların, statistik əhəmiyyətli göstəricilərin araşdırılmasına əsaslanır və bu sahədə tədqiqat aparan şəxslər, pedaqoji heyət və müəllimlər üçün əhəmiyyət kəsb edə bilər.

Açar sözlər: *tələbə qrupları, şəxsiyyət faktoru, psixoloji sağlamlıq, psixoloji pozuntu, emosional sfera pozuntuları*

Аннотация. Численность студентов высших учебных заведений и их повышенное положение в обществе занимают особое место в сфере экономических и социальных отношений. Исследование и изучение их физиологических, социологических и психологических проблем, а также своевременное применение профилактических мер может привести к более эффективным результатам в будущем. По этой причине указанная проблема была выбрана в качестве предмета исследования. Статья базируется на анализе научных статей, опубликованных по проблемам, зафиксированным о психологическом здоровье студентов, обучающихся в разных странах мира. В первую очередь статьи были рассмотрены и проанализированы по указанным критериям. В собранных статьях было установлено, что в студенческих группах молодежи регистрировались различные поведенческие расстройства, случаи употребления наркотических веществ, эмоциональные расстройства, особенно симптомы депрессии и тревожности, а также риск суицида. Авторы предложили различные подходы и дали рекомендации по анализу и профилактике проблем.

Статья основана на изучении научных материалов, статистически значимых показателей и может иметь значение для лиц, проводящих исследования в этой области, педагогических кадров и учителей.

Ключевые слова: студенческие группы, фактор личности, психологическое здоровье, психологическое расстройство, расстройства эмоциональной сферы

Abstract. The number of university students, their position in society is increasing, they have a special place in the sphere of economic and social relations. The study, study of their physiological, sociological and psychological problems and the timely application of preventive measures can lead to more effective results in the future. For this reason, the mentioned problem was chosen as the subject of research. The study is based on the analysis of scientific articles published on the problems recorded in the psychological health of students studying in different countries of the world. First of all, the articles were examined and analyzed according to the mentioned criteria. In the collected articles, it was found that various behavioral disorders, cases of use of addictive substances, emotional disorders, especially symptoms of depression and anxiety, as well as the risk of suicide were recorded in young student groups. The authors came up with various approaches and gave recommendations for the analysis and prevention of problems.

The article is based on the study of scientific materials, statistically significant indicators and may be of importance for those conducting research in this field, pedagogical staff and teachers.

Keywords: student groups, personality factor, psychological health, psychological disorder, emotional disorders

Giriş. Universitet tələbələri arasında psixi xəstəlik təhsil müəssisələri üçün aktual problem yaradır, sonrakı periodlarda destruktiv halların qarşısının alınmasına diqqət yetirməklə psixi sağlamlığı gücləndirən profilaktik strategiyalara ehtiyac vardır. Tədqiqatlarda ali təhsil müəssisələri tələbələri arasında psixi xəstəliklərin profil-lərini ayırd etmək və bir sıra əlaqədar amilləri fərqləndirmək məqsəd olaraq müəyyən edilmişdir.

Müəlliflərin fikrincə, orta məktəbdən sonra ali və ya texniki/pəşəkar təhsilə daxil olan gənclər arasında psixi sağlamlıq problemlərinin yayılması təhsil müəssisələri və ümumilikdə cəmiyyət üçün kritik məsələdir (1, s.168), xüsusən də qeyd etmək lazımdır ki, əksər hallarda psixi sağlamlıq pozğunluqları bu dövrdə özünü göstərir (2, s.591). Hal-hazırda, təhsil müəssisələrində mövcud olan stressorlar və universitet tələbələrinin zehni və sosial rifahını dəstəkləmək üçün həyata keçirilə biləcək strategiyalar haqqında məlumat çatışmazlığı var (3, s.674). Digər müəlliflərin qeyd etdiyi kimi, bir sıra inkişaf etməkdə olan ölkələrdə sosial-mədəni, iqtisadi və təhsil amillərinin ali təhsilə daxil olan tələbələrə təsiri ilə bağlı məhdud tədqiqatlar aparılmışdır (4, s.1226).

Tələbələrə təsir edən ən çox bildirilən psixi sağlamlıq problemləri maddə asılılığı, narahatlıq və emosional əhval-ruhiyyə pozuntularıdır. Qadınlar, müxtəlif dini inancları olan şəxslər və LGBT icmasının üzvləri bu şərtlərə qarşı xüsusilə həssasdırlar (5, s.623). Müxtəlif ölkələrdə bu pozuntuların yayılması əhəmiyyətli də-

rəcədə dəyişir. Məsələn, Kanada təhsil müəssisəsi tələbələrinin təxminən 30%-i təşviş pozuntusundan əziyyət çəkdiyini bildirmişdir (6, s. 482), halbuki Amerika institutlarından, o cümlədən texniki təlim və ali təhsildən olan tələbələrin yalnız 10%-i belə problemlərlə üzləşdiyini bildirmişdir (7, s.110). Bundan əlavə, dünya üzrə texniki və ali təhsil təklif edən 19 təhsil müəssisəsində aparılan bir araşdırma, tələbələrin 16,4%-də təşviş pozuntusunun üstünlük təşkil etdiyini faktını ortaya qoymuşdu (5, s. 623).

Braziliyalı universitet tələbələri arasında təşviş pozuntusunun yayılması 37,7% idi (8, s.148). Bu, digər yuxarı-orta gəlirli ölkələrdən olan həmyaşıdlar arasında müşahidə olunan 29,8%-dən və aşağı-orta gəlirli ölkələrdə müşahidə olunan 54,2%-dən yüksəkdir. Nəticədə Braziliya kəskin psixi sağlamlıq problemləri ilə üzləşdiyi müəlliflər tərəfindən izlənilmişdir.

Braziliyalı tələbələr arasında depressiyanın 28,5% yayılması var ki, bu da yuxarı-orta gəlirli ölkələr üçün 30,8% və aşağı-orta gəlirli ölkələr üçün 42,5% qlobal orta göstəricidən bir qədər aşağıdır. Bu daha geniş tədqiqata Latin Amerikasından yalnız bir araşdırma daxil edilmişdir, daha çox regional tədqiqatlara ehtiyac olduğunu göstərir (7, s.115).

Bu problemin xüsusilə narahatedici tərəfi gənclər arasında intihar düşüncələrinin və intihara cəhdləri ilə bağlıdır. Dünyada hər il təxminən 703.000 intihar hadisəsi qeydə alınır. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı bildirir ki, intihar 15-29 yaş arası insanlar arasında dördüncü əsas ölüm

səbəbidir (1, s.168-169). Son iyirmi il ərzində ölkələr arasında bəzi nəzərə çarpan dəyişikliklərə baxmayaraq Amerika qitəsində intihar nisbətləri ardıcıl olaraq artmışdır, 2019-cu ildə 97,000-dən çox intihar izlənilmişdir (9, s.535).

Kanadada hər dörd universitet tələbəsinə biri intihar etməyi düşünür, 6%-i isə intihara cəhd edib (10, s.24). ABŞ-a gəlincə, intihar düşüncələri və cəhdləri müvafiq olaraq 24,3% və 9,3% səviyyəsində bildirildi (10, s. 26). Braziliyada son on ildə yeniyetmələr və gənclər arasında intihar nisbətləri əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Xüsusilə, 20-29 yaş qrupu üçün bu, dördüncü ən çox yayılmış ölüm səbəbi olmuşdur. Demenech və həmkarları universitet tələbələrini 9% intihar davranışının ümumi yayılmasının olduğunu aşkar etmişdi (8, s.150). Başqa bir araşdırmanın nəticələri göstərir ki, müxtəlif ölkələrdə, universitet tələbələri arasında intihar düşüncələrinin illik nisbəti və ömür boyu intihara cəhd nisbəti müvafiq olaraq 14,1% və 3,1% təşkil etmişdir (11, s. 30). Bu faktlar tələbələr arasında bu narahatedici nisbətləri aradan qaldırmaq üçün profilaktik və dəstəkləyici tədbirlər də daxil olmaqla, məqsədyönlü psixi sağlamlıq təşəbbüslərinə təcili ehtiyac olduğunu göstərir.

Bir çox ölkələrdən bu problemlə bağlı aparılan tədqiqatların azlığını və nəticədə bu tədqiqatın regionların təmsil olunmamasını nəzərə alsaq, ali təhsil kontekstində psixi pozğunluqlar haqqında biliklərimizi dərinləşdirməli olduğumuz aydındır. Sosial-iqtisadi bərabərsizlik, psixi sağlamlıqla bağlı stiqma və psixoloji dəstək xidmətlərinə məhdud çıxış kimi universitet tələbələrini psixi sağlamlığına təsir edə biləcək kritik amilləri gizlədə bilən bir boşluğun olduğu aydındır (12, s. 30). Bu, xüsusilə etnik və irqi azlıqlar, LGBT icmasının üzvləri və iqtisadi cəhətdən əlverişsiz vəziyyətdə olanlar arasında bu pozuntuların yayılması və tanınmasına gəldikdə aktualdır. Ali təhsildə psixi pozğunluqların öyrənilməsi, yanaşmalar və müdaxilələr tələbələrin yerli ehtiyaclar ilə daha sıx uyğunlaşdırılan, eyni zamanda daha geniş və daha çox təmsil olunan global perspektiv əldə edən şəkildə hazırlana bilməsi mütləqdir. Daha əhatəli həlləri formalaşdırmaq üçün müxtəlif sosial-iqtisadi və mədəni reallıqları nəzərə almaq lazımdır. Bununla əlaqədar olaraq, bu tədqiqat aşağıdakı suala cavab vermək məqsədi daşıyırdı: Ali və texniki təhsilə daxil olan tələbələrin psixi sağ-

lamlıq vəziyyəti necədir və bununla əlaqəli amillər hansılardır?

Xəstəliyin profilini xarakterizə etmək üçün şəxsə əsaslanan yanaşmanın istifadəsi əhəmiyyətli klinik əhəmiyyətə malik ola biləcək daha möhkəm təsnifatla nəticələnmə bilər.

Əhval-ruhiyyə, narahatlıq və maddə istifadəsi pozğunluqları əsasən yeniyetməlik və erkən yetkinlik dövründə ortaya çıxır (13, s.165). Universitet tələbələri arasında yaşa bağlı keçidlərin çətinlikləri sosial, akademik və peşə stressorları ilə daha da ağırlaşır. Amerika Kolleci Sağlamlıq Assosiasiyası 2015-ci il sorğusu göstərdi ki, hər üç kollec tələbəsindən biri "özünü o qədər depressiyada hiss edir ki, işləmək çətinləşir" və hər 10 nəfərdən biri son 12 ayda "intihara cəhd etməyi ciddi şəkildə düşündüklərini" bildirib. Həyəcan vericidir ki, bir universitetdə skrininq layihəsinin nəticələri orta dərəcədə ağır və ya ağır depressiyaya uğramış tələbələrin yalnız 14,5%-nin psixi sağlamlıq müalicəsi aldığını müəyyən edilmişdir (14, s. 830).

Amerika İntiharın Qarşısının Alınması Fondu (AFSP) risk altında olan tələbələrin psixi sağlamlıq xidmətinə cəlb edilməsində ali təhsil müəssisələrini dəstəkləmək üçün İnteraktiv Skrininq Proqramını (İSP) hazırlayıb. Hər bir məktəbin məsləhət mərkəzi tərəfindən həyata keçirilən İnteraktiv Skrininq Proqramını, tamamilə onlayn rejimdə yoxlanış, fərdiləşdirilmiş rəy və növbəti addımlar üçün tövsiyələr təqdim edir. Proqram stiqma və məxfi şəkildə - xidmətlərə daxil olmaq üçün ümumi maneələrdən narahat olan tələbələrə məlumat və dəstək əldə etmək üçün anonim bir yol təklif edir (10, s.30).

Klaster analizi ilə əlaqəli latent sinif təhlili çoxvariantlı kateqoriyalı məlumatlarda oxşar halların qruplarını aşkar etmək üçün istifadə edilə bilər. İntihar riski ədəbiyyatında, latent amillər müxtəlif etnik və irqi mənşəli yeniyetmələr arasında intihar düşüncələri üçün təhrik-ediciləri müəyyən etmək üçün istifadə edilmişdir, intihar davranışını proqnozlaşdırmaq, intihar edənlər arasında intihar üçün məlum risk faktorlarının nümunələrini tanımaq, intihar düşüncələri və ya davranışları ilə daha güclü əlaqəli ola biləcək psixiatrik pozğunluq alt tiplərini müəyyən etmək və intihar risk faktorları arasında qarşılıqlı əlaqəni araşdırmaq (15, s. 212).

İnteraktiv Skrininq Proqramı vasitəsilə toplanmış məlumatlardan istifadə edərək risk altında

olan tələbələrin alt qruplarını müəyyən etmək üçün latent qiymətləndirmə də istifadə edilmişdir. İntihar davranışı mürəkkəb və heterojen olduğundan, bir çox alt növləri qeydə alındığından risk faktorları da alt tiplər arasında fərqlənə bilər. Bu nümunədə fərqli risk qruplarının məlumat əsasında müəyyən edilməsi bu argumenti daha da gücləndirəcək. Bu qrupların xarakteristikası intihar davranışı alt tipləri və onların müvafiq etiologiyaları haqqında daha dərinlən başa düşülməyə təkan verə bilər (16, s. 935)

Alkoqol istifadəsi, depressiya və intihar dünyanın bir sıra ölkələrində əsas ictimai sağlamlıq problemləridir və kollec və ali təhsil müəssisələrində oxuyan gənclər bu məqamda xüsusi risk altında ola bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, ABŞ-ın kollec şəhərciklərində çoxlu içki qəbulu narahatlıq doğurmağa davam edir və kollec tələbələri zərərli alkoqol istehlakı üçün risk altında olan qrup kimi müəyyən edilmişdir (17, s. 664). Universitet tələbələri də psixiatrik pozğunluqlar riski altındadır, tələbələrin təxminən 17%-i depressiya əlamətlərini bildirir və 9%-i ağır depressiya meyarlarına cavab verir (17, s. 667). Müvafiq olaraq, bu populyasiyada intihar riskini artıran amillərin müəyyən edilməsinə böyük maraq göstərilmişdir.

Alkoqol istifadəsi davamlı olaraq kollec tələbələri arasında həm depressiya, həm də intihar riski ilə əlaqələndirilir. Depressiya və intihar davranışları üçün risk faktoru kimi alkoqoldan istifadəyə diqqət, ötən il yüksək içki qəbulu (75,5%) və alkoqol istifadəsi pozğunluqları (38,1%) fərqləndirilmişdir (18, s.2 70). Üstəlik, tədqiqat ardıcıl olaraq depressiv simptomların intihar düşüncələri və cəhdlərinin tez-tez xəbərcisi olduğunu göstərdi (18, s. 276-277). Məsələn, kollec tələbələrinin milli miqyasda təmsil olunan nümunəsindən əldə edilən nəticələr intihar ciddi şəkildə düşünən şəxslərin əksəriyyətinin (94,9%) əvvəlki 12 ay ərzində ən azı bir dəfə ağır depressiv simptomlar yaşadıklarını bildirdiyini sənədləşdirmişdi (18, s. 276).

Depressiyanın intihara meyilliliyin müəyyən edilmiş risk faktoru olduğunu və alkoqoldan istifadənin bu dəyişənlərin hər ikisinə töhfə verdiyini nəzərə alsaq, alkoqoldan istifadə edən və depressiv simptomlar yaşayan şəxslər arasında intihar riskinin artmasına səbəb ola biləcək potensial əsas mexanizmləri araşdırmaq vacibdir.

İmpulsivlik bu sağlamlıq riski davranışlarının müəyyən edilməsində və qiymətləndirilməsində nəzərə alınmalı olan amillərdən biridir. İmpulsivlik geniş şəkildə bu reaksiyaların mənfi nəticələrini nəzərə almadan daxili və ya xarici stimullara sürətli, planlaşdırılmamış reaksiyalara meyl kimi müəyyən edilə bilər. Bununla belə, cari ədəbiyyatda tez-tez ortaya çıxan problemlərdən biri impulsivliyin necə təyin olunduğu ilə bağlı uyğunsuzluqdur. Bu qeyri-müəyyənliyi həll etmək üçün qıcıqlandırıcıların qruplaşdırılmasını təklif etmişdilər, bu amillər fərqli cəhətləri ehtiva edir: təcillilik, (əskikliyi) əvvəlcədən düşünmə, (əzmsizlik) və sensasiya axtarışı. Təcillilik, güclü emosiyalar yaşadıda tələsik qərarlar qəbul etmək meylinə aiddir; qabaqcadan düşünmənin olmaması fərdin potensial nəticələri nəzərə almadan hərəkət etmək meyli ilə müəyyən edilir; əzmkarlığın olmaması bir işi başa çatdırmaqda çətinlikləri ifadə edir; və sensasiya axtarışı maraqlı və yeni fəaliyyətlərlə məşğul olmaq meylini göstərir. Bu amil strukturu İmpulsiv Davranış Şkalasının (UPPS) hazırlanmasına gətirib çıxardı ki, bu, dörd ayrı aspekti qiymətləndirmək üçün nəzərdə tutulmuş impulsivliyin geniş istifadə olunan ölçüsüdür və hər biri impulsivliyə aparan fərdi fərqli şəxsiyyət yolu kimi qeyd edilmişdir (19, s.303).

İmpulsivlik müxtəlif qruplarda spirtli içki istifadəsi, depressiya və intihar davranışları ilə əlaqələndirilir. Tədqiqatlar göstərir ki, impulsiv insanlar impulsiv olmayanlara nisbətən daha çox spirt istehlak edirlər. Üstəlik, impulsivlik və depressiya güclü şəkildə əlaqəlidir. Xüsusilə, tədqiqatçılar destruktiv davranışları, impulsiv qərar qəbul etmənin və mənfi təcili və əzmkarlığın bir biri ilə bağlı olduğunu müəyyənləşdirmişlər (15, s.214). Bundan əlavə, mənfi əhvalruhiyyə ilə problemli/adaptiv olmayan davranış arasındakı əlaqə daha impulsiv insanlar arasında daha güclüdür. Depressiya və impulsivlik tez-tez maddə istifadəsi pozuntusu olan şəxslərdə birlikdə baş verir. Birlikdə, bu nəticələr göstərir ki, depressiv simptomlarla birləşən impulsivlik, spirt istehlak edən şəxslər arasında risk alma davranışlarının artmasına gətirib çıxara bilər.

Tədqiqatlar göstərmişdir ki, impulsivlik intihar düşüncələri və davranışları üçün əhəmiyyətli risk yaradır (20, s.638). Təəccüblüdür ki, yalnız bir neçə tədqiqat intihar araşdırmalarında dürtüselliğin İmpulsiv Davranış Şkalasının tət-

biq etmişdir (20, s. 630). Müəlliflər şəxsiyyət pozğunluğu olan stasionar xəstələrdə mənfi davranışları, əvvəlcədən düşünmənin olmaması və əzmkarlığın olmamasının, lakin sensasiya axtarışının deyil, intihar cəhdlərini proqnozlaşdırdığını təsbit etmişdi. Eynilə, narkotik və alkoqoldan sui-istifadə müalicəsi mərkəzində stasionar xəstələrin nümunəsində Lynam və həmkarları mənfi aktuallığın, əzmkarlığın olmaması və əvvəlcədən düşünmənin birbaşa intiharla əlaqəli olduğunu tapmışdı (21, s. 320)]. Ümumilikdə, tədqiqatlar impulsivlik və intihar riski arasında əlaqəni açıq şəkildə ortaya qoymuşdu; lakin, kollec tələbələri arasında intihara səbəb olan amillər kimi depressiya və spirt istifadəsi ilə İmpulsiv Davranış Şkalasının və impulsivlik modelinin dörd aspektinin rolunu müəyyən etmək üçün bu sahədə daha çox araşdırmaya ehtiyac var.

Problemnin aktuallığı. Mövzunun təhlili zamanı qarşıya çıxan faktlara və beynəlxalq ədəbiyyat

nümunələrinə istinadən demək olar ki, bir sıra psixi sağlamlıq problemlərinin başlanması və inkişafı məhz bu yaş dövrünə təsadüf edir. Tələbə kollektivlərində şəxsiyyət və davranış pozuntularının təhlili və geniş şəkildə öyrənilməsi aktualıq kəsb edir və tədqiqatçılar və təhsil sistemi qarşısında vacib əhəmiyyətli məqsəd olaraq mövcuddur.

Problemnin yeniliyi. Şəxsiyyət pozuntularının müxtəlif yaş qruplarında, xüsusilə yetkin yaşlı əhəldə öyrənilməsi bir sıra ədəbiyyat nümunələrində öz əksini tapır. Lakin bu sahədə tələbə qruplarına dair araşdırılmanın aparılması və gələcək tədqiqatlara təkan verilməsi yenilik kəsb edir.

Problemnin praktik əhəmiyyəti. hazırlanmış məqalə tədqiqatçılar, tələbələr və bu sahədə çalışan mütəxəssislər üçün faydalı ola bilər. Xüsusilə ali məktəb mühitində təhsilin daha effektiv nəticələrinin alınmasında tələbələrin psixoloji sağlamlıq vəziyyətinin təhlilinin davam etdirilməsi növbəti tədqiqatlar üçün zəmin yaratmış olacaqdır.

Ədəbiyyat:

1. Kessler, R. C., Angermeyer, M., Anthony, J. C., De Graaf, R. O. N., Demyttenaere, K., Gasquet, I., ... & T BEDIRHAN, Ü. S. T. Ü. N. /Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of mental disorders in the World Health Organization's World Mental Health Survey Initiative./ World psychiatry/ -2007. 6(3),- p.168-171.
2. Duffy, M. E., Twenge, J. M., & Joiner, T. E. /Trends in mood and anxiety symptoms and suicide-related outcomes among US undergraduates, 2007–2018// Evidence from two national surveys. Journal of Adolescent Health/ 2019. 65(5), -p.590-598
3. Baik, C., Larcombe, W., & Brooker, A. /How universities can enhance student mental wellbeing: The student perspective. Higher Education Research & Development/ -2019. 38(4), -p.674-687.
4. Hernández-Torrano, D., Ibrayeva, L., Sparks, J., Lim, N., Clementi, A., Almukhambetova, A., ... & Muratkyzy, A. / Mental health and well-being of university students: A bibliometric mapping of the literature. Frontiers in psychology/ -2020. 11, -p.1226.
5. Auerbach, R. P., Mortier, P., Bruffaerts, R., Alonso, J., Benjet, C., Cuijpers, P., ... & Kessler, R. C. /WHO world mental health surveys international college student project: Prevalence and distribution of mental disorders. Journal of abnormal psychology/ -2018. 127(7), -p. 623-627
6. Garlow, S. J., Rosenberg, J., Moore, J. D., Haas, A. P., Koestner, B., Hendin, H., & Nemeroff, C. B. /Depression, desperation, and suicidal ideation in college students: results from the American Foundation for Suicide Prevention College Screening Project at Emory University. Depression and anxiety/ - 2008. 25(6), -p.482-488
7. Liu, Q., Huang, Z., Yin, Y., Chen, E., Xiong, H., Su, Y., & Hu, G.:/ Exercise-aware knowledge tracing for student performance prediction. IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering/ - 2019, 33(1),- p.100-115.
8. Demenech, L. M., Oliveira, A. T., Neiva-Silva, L., & Dumith, S. C./ Prevalence of anxiety, depression and suicidal behaviors among Brazilian undergraduate students: A systematic review and meta-analysis. Journal of affective disorders/ - 2021, 282, -p.147-159.
9. Eisenberg, D., Gollust, S. E., Golberstein, E., & Hefner, J. L./ Prevalence and correlates of depression, anxiety, and suicidality among university students. American journal of orthopsychiatry/- 2007, 77(4), -p.534-542.
10. Moffitt, L. B., Garcia-Williams, A., Berg, J. P., Calderon, M. E., Haas, A. P., & Kaslow, N. J. /Reaching graduate students at risk for suicidal behavior through the interactive screening program. Journal of College Student Psychotherapy/ - 2014, 28(1),- p.23-34.

11. Crispim, M. D. O., Santos, C. M. R. D., Frazao, I. D. S., Frazão, C. M. F. D. Q., Albuquerque, R. C. R. D., & Perrelli, J. G. A. / Prevalence of suicidal behavior in young university students: A systematic review with meta-analysis. *Revista Latino-Americana de Enfermagem*/ - 2021,- p.29-38
12. Pena, J. B., Matthieu, M. M., Zayas, L. H., Masyn, K. E., & Caine, E. D. /Co-occurring risk behaviors among White, Black, and Hispanic US high school adolescents with suicide attempts requiring medical attention, 1999–2007// Implications for future prevention initiatives. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*// - 2012. 47,- p.29-42.
13. Lynam, D. R., Miller, J. D., Miller, D. J., Bornovalova, M. A., & Lejuez, C. W./ Testing the relations between impulsivity-related traits, suicidality, and nonsuicidal self-injury: a test of the incremental validity of the UPPS model// *Personality disorders: Theory, research, and treatment*// - 2011, 2(2), - p.151-167
14. Corruble, E., Benyamina, A., Bayle, F., Falissard, B., & Hardy, P.. /Understanding impulsivity in severe depression? A psychometrical contribution. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*/ - 2003, 27(5),- p.829-833.
15. Corruble, E., Damy, C., & Guelfi, J. D. / Impulsivity: a relevant dimension in depression regarding suicide attempts?. *Journal of affective disorders*/ - 1999, 53(3), -p.211-215
16. Logan, J., Hall, J., & Karch, D. / Suicide categories by patterns of known risk factors: a latent class analysis. *Archives of general psychiatry*/ - 2011, 68(9), -p.935-941.
17. Capron, D. W., & Schmidt, N. B. / Positive drinking consequences among hazardous drinking college students. *Addictive behaviors*/ - 2012, 37(5), -p.663-667
18. Weitzman, E. R./ Poor mental health, depression, and associations with alcohol consumption, harm, and abuse in a national sample of young adults in college/. *The Journal of nervous and mental disease*// - 2004, 192(4), p.269-277
19. Gonzalez, V. M., Reynolds, B., & Skewes, M. C. / Role of impulsivity in the relationship between depression and alcohol problems among emerging adult college drinkers// *Experimental and clinical psychopharmacology*// - 2011, 19(4), -p.303
20. Lamis, D. A., Ballard, E. D., & Patel, A. B./ Loneliness and suicidal ideation in drug-using college students. *Suicide and Life-Threatening Behavior*/ - 2014, 44(6), - p. 629-640
21. Lynam, D. R., & Miller, J. D./ Personality pathways to impulsive behavior and their relations to deviance: Results from three samples// *Journal of quantitative criminology*// - 2004, 20, p.319-341.

Redaksiyaya daxil olub: 28.01.2025